

Openluchtmuseum

ten Raa, Thijs

Published in:
Intermediair

Publication date:
1991

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ten Raa, M. H. (1991). Openluchtmuseum: Succesvolle ondernemers maken zichzelf overbodig. Zo ook de boeren. *Intermediair*, 27(7), 17-19.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

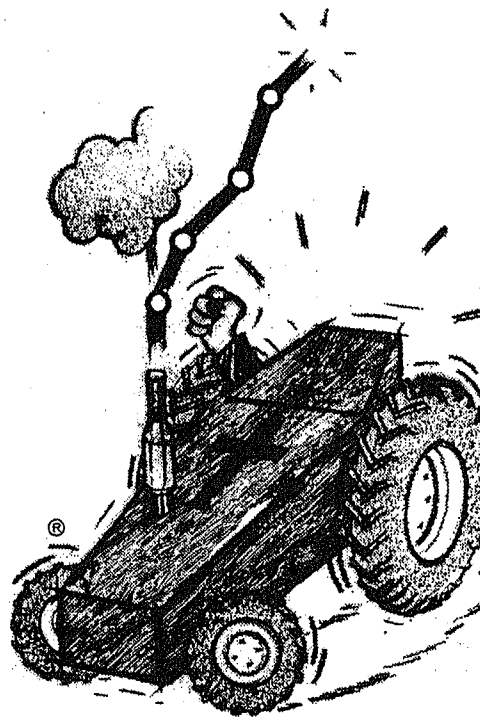
- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Openluchtmuseum

Succesvolle ondernemers maken zichzelf overbodig. Zo ook de boeren

Louis Radstaak

Het succes van sectoren van de economie wordt gemeten aan hun produktiviteitsgroei. Produktiviteit is output gedeeld door input. Produktiviteitsgroei kan worden bereikt door hetzij meer output te realiseren met dezelfde input, hetzij evenveel output met minder input. Toen de Amerikaanse locomotieven van kolen op diesel overschakelden, werden de

stokers overbodig. Deze reductie van arbeidsinput droeg bij tot de produktiviteitsgroei. Dit gebeurde echter niet onmiddellijk: de vakbond wist te bedingen dat de stokers mee mochten blijven rijden op de trein, met behoud van loon.

Normaliter leidt produktiviteitsgroei evenwel tot kostenverlaging en wordt dank zij het marktmechanisme het voordeel aan de consumenten doorgegeven in de vorm van een prijsverlaging. Voor een tijdje valt hier door groepen met historische rechten een stokje voor te steken, maar vroeg of laat straft de concurrentie zulke praktijken af. De ironie is dat succesvolle ondernemers en werknemers zichzelf gedeeltelijk overbodig maken. Deze pijnlijke economische logica doet zich nog immer gelden.

Traditioneel wordt de economie ingedeeld in de sectoren landbouw, industrie en diensten. Het Centraal Bureau voor de Statistiek hanteert een fijnere indeling, vooral van de industrie, en is druk doende allerlei nieuwe diensten te classificeren. De vroegere pijler in de traditionele indeling, de landbouw, is geslonken tot een onbeduidende sector in termen van werkgelegenheid en bijdrage aan het nationaal inkomen. Deze toestand is de uitkomst van een indrukwekkende produktiviteitsgroei. Door mechanisatie en rationalisatie hebben boeren zichzelf grotendeels overbodig weten te maken en is het zwaartepunt van economische activiteit verlegd naar de in-

dustrie. De stokers van tegenwoordig zijn de Europese boeren. De boerenbedrijven vormen een even essentieel onderdeel van ons landschap als destijds de stokers op de Amerikaanse dieseltreinen. Nu deze noodzakelijkheid niet meer economisch geschraagd wordt, heeft de politiek deze taak op zich genomen.

Het stokje dat gestoken wordt tussen de agrarische produktiviteitsgroei en de lage prijzen voor de consument heet Commissie van de Europese Gemeenschappen. Twee derde van zijn budget verdwijnt in een sector die een paar procentpunten van onze economie beslaat, de landbouw. Elk huishouden draagt tweehonderd gulden per maand bij aan de instandhouding van het Europese boerenlandschap. Waarom eigenlijk? Deze vraag legde ik voor aan oud-EG-commissaris Willy de Clercq. Hij beaamde dat het economisch het efficiëntst zou zijn om prijsgaranties los te laten en eventueel failliete boeren op te vangen in een inkomensnet.

Het probleem is evenwel dat de boeren zich niet als willig vee van de moderne economische trein zouden laten afvoeren, maar bereid zijn met tractoren en hooivorken hun zaak veilig te stellen. De dreiging van dit wapengekletter is effectief. Aangezien dit me evenwel een laag-bij-de-grondse overweging leek, vroeg ik De Clercq naar de mogelijkheid om zulk geweld door politie of leger te laten smoren. Ik weet niet waarom, maar hier ergens stakte ons gesprek. Hoe dan ook, de markt kruipt toch waar zij niet gaan kan en vroeg of laat zullen consumenten zwichten voor de scherpe aanbiedingen van Noord Amerikaanse boeren. Politici zullen onder druk komen te staan om hun verzet tegen vrije wereldhandel te staken.

De logica van economische ontwikke-

moge als voorproefje dienen. Tot voor kort werd zetwerk verricht in New York door Engelstalige typisten en gecorrigeerd door Engelstalige correctoren. Dit gebeurde binnenshuis. Inmiddels is zetwerk afgestoten naar de Caribische Zee. Twee goedkope typisten, die de Engelse taal niet eens machtig hoeven te zijn, voeren onafhankelijk van elkaar de teksten in een tekstverwerker in. De teksten worden vervolgens per telefoonkabel naar New York gezonden,

waar de computer de verschillen identificeert. Een Engelstalige corrector loopt deze even langs en beslist hoe de definitieve tekst eruit komt te zien. Zelfs de corrector zou weggeautomatiseerd kunnen worden. De wonderen zijn nog niet de wereld uit en even zovele achterhoedegevechten van bedreigde groepen staan ons te wachten.

Thijs ten Raa

sprek. Hoe dan ook, de markt kruipt toch waar zij niet gaan kan en vroeg of laat zullen consumenten zwichten voor de scherpe aanbiedingen van Noordamerikaanse boeren. Politici zullen onder druk komen te staan om hun verzet tegen vrije wereldhandel te staken.

De logica van economische ontwikkeling is dat sectoren hun eigen grafgraven en het zwaartepunt van economische activiteit doorgeven. De industrie heeft geprofiteerd van de mechanisatie van de landbouw; zij overigens ook met sulen heeft zehan de jaren tachtig hersteld. Voor een deel is dit gerealiseerd door werknemers te ontslaan en hun diensten, voor zover strikt nodig, voortaan via de markt terug te kopen. De produktiviteitsgroei in de industrie en de opkomst van de commerciële dienstverlening zijn twee kanten van één medaille. De werkgelegenheid in de industrie verlegt zich naar een andere sector van de economie. Naast de boeren dienen de industrie-arbeiders zich aan als steunnooddruftigen. De argumentatie zal gezocht moeten worden in de culturele waarde van de industrie, want economische argumenten wijzen een andere kant op dan naar subsidies.

De dienstensector bevindt zich nog in de eerste fase van volume-groei. Op zichzelf is dit al fascinerend. Terwijl economische wetenschappers nog worstelen met de vraag hoe je de output van deze sector überhaupt kunt meten, is de meerderheid van de Nederlandse beroepsbevolking reeds in deze sector werkzaam. De produktiviteitsgroei in de diensten is in deze eerste fase nog gematigd. De vraag van de toekomst is dan ook hoe de produktiviteitsgroei bewerkstelligd zal worden. De landbouw schoof activiteit door naar de industrie en de industrie, op haar beurt, naar de diensten. Een vierde sector is er evenwel niet. Bij de diensten zal het proces van produktiviteitsgroei door afstoting en terugkopen van economische activiteiten een beroep doen op de bestaande sectoren.

Een geval van Amerikaanse dienstverlening, de uitgeverijen en hun produktie,